

INHOUD

Het uur van de rebellen 9

Achtergrond 249

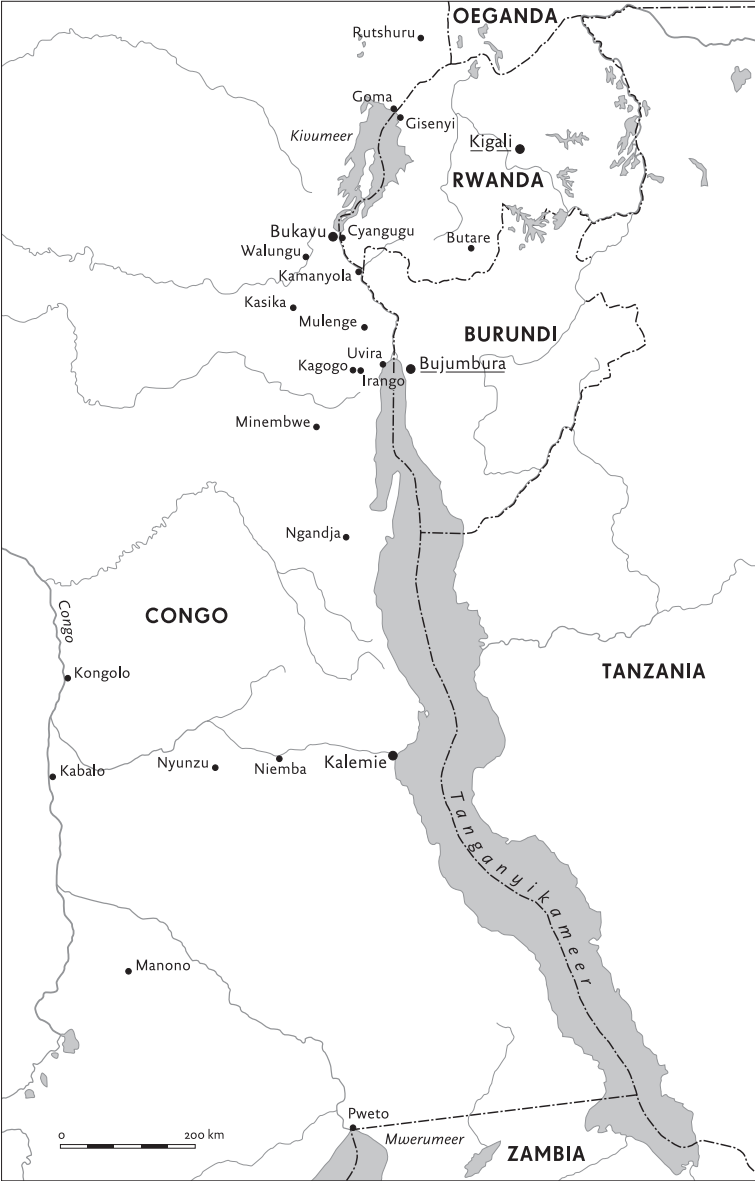
Historisch overzicht 251

Personages 253

Verklarende woordenlijst 255

Congo en omliggende landen

Het Grote Merengebied

KINSHASA

2003

Naakt als een baby voelde Assani zich bij zijn aankomst in Kinshasa. Jarenlang had hij in het oosten rondgereden in een pick-up met acht tot de tanden gewapende soldaatjes, nu stapte hij met enkele lijfwachten uit het vliegtuig. De lucht boven de stad was melkwit. Hij was vergeten hoe warm het hier kon zijn – de tropische hitte viel als een klamme deken op hem en meteen rook hij de weeë geur van palmolie en verrotting. Het asfalt veerde lichtjes onder zijn legerschoenen.

Met loeiende sirenes reed het konvooi de kilometerslange boulevard naar het centrum af, langs schreeuwerige reclameborden van de mobiele-telefoonmaatschappijen Vodacom en Celtel die de overbevolkte *cités** met hun labyrint van zanderige straatjes aan het zicht onttrokken. Busjes flitsten langs, zo vol dat benen uit de halfgesloten achterdeuren bungelden en kinderhoofdjes happend naar adem uit de raampjes hingen. Eén busje stopte om een *maman* met een mand vol stokbroden te laten instappen; die kon er kennelijk nog bij.

En toen was hij plotseling in het Grand Hotel, dat indertijd Hotel Intercontinental heette, en speurden zijn lijfwachten onwennig de gang af terwijl hij zijn kamer inspecteerde. Het raam zag uit op de Congostroom. Hyacinten dobberden in de richting van de stroomversnelling en in de heilige verte tekende zich de skyline van Brazzaville af. Hij had de afgelopen maanden leren zwemmen. Hij die opgegroeid was in de hoogvlaktes in het oosten van het land waar de riviertjes vlug en koud waren en die doodziek werd als hij met een boot moest reizen, had zijn afkeer

* zie verklarende woordenlijst, p. 255

van water overwonnen. Het zou hem niet meer overkomen dat hij langs de oever van een rivier zwierf, zinnend op een manier om over te steken.

Die middag werd hij naar het militaire kamp Tshatshi gereden, waar hij de anderen zou ontmoeten. Sommigen hadden hem al gebeld toen hij nog in Goma was. Hoe ze aan zijn nummer waren gekomen, wist hij niet, maar direct na zijn benoeming begonnen ze te bellen. Ze beklagden zich over hun chef en zeiden dat ze uitkeken naar zijn komst. Hun onderdanige, lijzige toon – hij had een hekel aan vleiers, hun woorden gleden van hem af als water van een eend.

De gardes bij de slagboom voor het Tshatshi-kamp keken door het autoraam naar binnen alsof hij een *revenant*, een geest, was. In het kamp heerste een euforische stemming. Zijn komst was al zo vaak uitgesteld – niemand geloofde nog dat hij zou opdagen. Militairen stroomden toe om hem te begroeten. Sommigen herkende hij; die had hij hier bij zijn vlucht vijf jaar geleden achtergelaten. Ze keken enthousiast naar hem op en wilden alles weten: hoe hij weg was gekomen, hoe hij die eerste maanden na zijn vlucht had overleefd. Dezelfde mensen die hem indertijd met plezier zouden hebben gelynacht.

Zodra hij een auto te pakken kreeg, reed hij met zijn soldaatjes de stad in, behoedzaam, zoals hij gewend was zich te bewegen – altijd bedacht op een hinderlaag. Hij had tot nog toe weinig bespeurd van het gezag dat hij verwacht had aan te treffen. De situatie leek hem breekbaar, niemand kon hier de veiligheid van de ander garanderen.

Hij en zijn lijfwachten droegen Burundese uniformen en grote flapshoeden. Vroeger zouden ze opgevalen zijn, maar tot zijn verbazing besteedden de *Kinois* geen aandacht aan hen. Ze leken andere zorgen te hebben. Pas toen hij bij een terras in de cité stopte om iets te drinken, kwamen mensen nieuwsgierig naar hen toe. De soldaten uit het oosten waren *mibali*, echte

mannen, zeiden ze. Hun was verteld dat ze allemaal dood waren en nu bleken ze springlevend! Het was goed dat ze terug waren gekomen – misschien moesten zij het maar weer overnemen, want de achterblijvers hadden er ook niet veel van terechtgebracht.

Op de terugweg verdwaalde hij. Hij kende Kinshasa niet goed, hij zou een kaart moeten hebben, maar hoe eraan te komen? Zou het niet hoogst verdacht zijn als iemand met zijn voorgeschiedenis daar op dit moment naar vroeg?

Tezamen met andere hoge officieren werd hij ingelijfd in het herenigde nationale leger. Iedereen was er en voor het eerst zag hij Joseph Kabila weer. Toen Josephs vader nog leefde waren ze jonge militairen onder elkaar geweest en zelfs na het begin van de oorlog hadden ze elkaar, aan weerszijden van het front, nog wel eens gebeld. Maar sinds *mzee* Kabila dood was en Joseph in zijn fauteuil was gaan zitten, had hij hem niet meer gesproken. Hij had zijn nummer, maar staatslieden moest je op afstand houden; je wist niet met wie ze verder nog praatten.

De tweeëndertigjarige president had wallen onder zijn ogen – hij sliep vast niet goed, met al die rebellen in de stad. De vrienden van zijn vader hadden hem zeker verteld dat die waren gekomen om hem te vermoorden en dat *mzee* Kabila zich zou om draaien in zijn graf als hij wist dat zijn zoon vrede had gesloten met zijn gezworen vijanden. De vertegenwoordigers van de buitenlandse gemeenschap die de jonge president door de vredesonderhandelingen hadden gesleept, van compromis naar compromis, keken vanaf de tribune tevreden toe. Ze hadden hem opgezadeld met maar liefst vier vice-presidenten.

Assani zat ineengedoken op zijn stoel, omdat hij langer was dan de anderen en de camera's hem anders in het vizier zouden krijgen. Dankzij zijn nieuwe generaalspet, die te groot was voor zijn smalle hoofd, kon hij ongemerkt om zich heen gluren. De overgangsregering, het was een amalgaam van stenen, wortels en kool – hoe kon je daar een goede soep van maken? Als de

groenten allang gaar waren, was de steen nog steeds een steen.

Daar was Yerodia, die zich na zijn benoeming tot vice-president met een tv-ploeg naar het mausoleum van mzee had gespoed om hem aan te roepen en een potje te huilen voor de camera's. Hij had de bedwelmd blik van een verwoed sigarenroker en droeg voor de gelegenheid een zijden pochet in zijn mouwloze hesje.

Naast deze tropische dandy stak vice-president Ruberwa sober af in zijn grijze pak. Hij was een zoon van de hoogvlaktes, net als Assani. Het moest niet makkelijk voor hem zijn zo dicht bij Yerodia te zitten, die zijn volk bij het begin van de oorlog had uitgemaakt voor ongedierte dat verdelgd diende te worden – al was het maar omdat sommigen hen vanavond samen op tv zouden zien en hem een verrader zouden noemen.

Tijdens de lange, pompeuze speeches zochten de militairen elkaars blik en fluisterden en lachten, net als vroeger op school als ze te lang moesten stilzitten. Na afloop lieten ze zich samen fotograferen. Een *Mayi Mayi*, die net als hij tot generaal was benoemd, was duidelijk geïntimideerd door het stadsgewoel. Hij trok Assani samenzweerderig aan de kant, praatte met hem in hun *petit dialecte* en stelde voor dat de officieren uit het oosten samen op de foto zouden gaan. 'Niet met de anderen,' fluisterde hij, 'alleen wij onder mekaar.' Terwijl ze daarginds elkaars aartsvijanden waren geweest.

Dit was het einde van een geschiedenis en het begin van een andere. Hij zou niet meer schuilen in loopgraven terwijl Antonovs bommen uitspuugden en de hemel oplichtte als in een Amerikaanse oorlogsfilm. Hij zou niet meer doden, vernielen en schieten op al wat bewoog. Hij voelde niets bijzonders.

In het Tshatshi-kamp waar hij zou werken was er weinig veranderd. Een vage urinegeur zweefde door de gangen van het hoofdgebouw, uit de leren banken bij de trap staken roestige veren, de plafondpanelen hingen hier en daar los en sommige ramen waren als vanouds kapot. Zelfs de sloten van het wapende-

pot, die hij voor zijn vlucht vijf jaar geleden had geforceerd, waren niet gerepareerd. Hoe hadden ze gedacht vanuit zo'n gehavende vesting een oorlog te kunnen winnen?

Verantwoordelijke voor het budget van de landmacht – het had heel gewichtig geklonken, maar het kantoor waar zijn voorganger hem naartoe bracht was leeg. Geen tafel, kast of stoel en ondanks de beklemmende hitte ook geen airconditioning – alleen een gat in de muur waar het apparaat had gezeten. Toen ze Mobutu in 1997 hadden verjaagd, troffen ze een administratie aan, maar hier was geen dossier te bespeuren. Hoe hadden de mannen van Kabila in godsnaam gewerkt? Per walkietalkie?

Zijn voorganger was een norse man, niet het type aan wie je vragen kon stellen. Hij overhandigde Assani een mobiele telefoon van de noodlijdende firma Telecel en vroeg hem te tekenen voor ontvangst. Dat was het: één telefoon, zonder batterij. Die waren, bij navraag, in de hele stad niet meer te vinden.

Op de terugweg naar het hotel belde zijn vrouw, zoals zo vaak de laatste dagen, alsof ze wilde checken of hij nog leefde. Hij was hoofd van de militaire operaties in de rebellenhoofdstad Goma geweest toen ze elkaar ontmoetten. Ze dacht dat ze een goede partij had getroffen; niets had haar voorbereid op de situatie waarin hij zich momenteel bevond: op vijftienhonderd kilometer afstand, in vijandelijk gebied. Zij was veel jonger dan hij en de paniek in haar stem begon hem te irriteren. 'Laat me toch met rust,' zei hij. 'Waarom bel je voortdurend? Wat hier gebeurt is veel complexer dan jullie daar denken.'

In zijn hotelkamer zette hij de tv aan en viel midden in het programma *Forum des Médias*. De genodigden scholden tegen de nieuwkomers uit het oosten. Ze zouden de president willen vermoorden. *Hij* zou de president willen vermoorden. Verstijfd bleef hij op zijn bed zitten. Ze waren er dus nog, de mensen die hem dood wensten – ze hadden hier de vrije hand.

De politici uit het oosten die zo nodig een regeringspost wilden – waarom was hij hen gevolgd? Waarom was hij teruggekomen naar deze stad, waar hij op het nippertje aan de dood was

ontsnapt? Wat deed hij hier, in deze kamer, in dit hotel? Hij hield niet van hotels – hij was allergisch voor het kamerbreed tapijt en zijn neus was verstopt door de airco. Hij voelde zich niet veilig in deze omgeving van onbekende mensen en diffuse geluiden.

Die nacht was hij in de hoogvlaktes. Over een smal bergpad liep hij naar de stad in het dal. De grote rivier in de diepte bulderde en kolkte, steeds heftiger, tot de golven aan beide zijden van het pad opspatten. Een fijne mist spoot in zijn gezicht, het zuigende water trok zijn voeten onder hem vandaan.

Met een schok werd hij wakker, ging op de tast op zoek naar het warme lichaam van zijn vrouw, realiseerde zich waar hij was en vocht tegen de angst die weer op kwam zetten. Het geweld was cyclisch – hij had nooit anders gekend. Het was altijd oorlog geweest.

HOOGVLAKTES

1967

De mensen in de hoogvlaktes in het oosten leefden buiten de tijd, ze hadden vaak geen flauw idee hoe oud ze waren, maar zijn moeder herinnerde zich precies wanneer hij geboren was: op de tweede dag van de tweede maand van het jaar 1967, vroeg in de ochtend, net voor de kippen begonnen te praten. Het was een gezegende dag, want tot dan toe had ze alleen vier dochters gehad en een vrouw zonder zoon werd door haar schoonfamilie als kinderloos beschouwd. Met zijn geboorte had hij de koeien van haar overleden man, die anders waren verdeeld onder diens broers, veiliggesteld. Ze noemde hem Mvuyekure, hij die van ver komt, naar zijn grootvader, die ook lang op zich had doen wachten. De roepnaam die zij hem gaf was Zikiya.

Ze woonden in Ngandja, een heuvelachtig gebied waar de weiden groen waren en ongerept. De oude Rumenge, dezelfde die ooit met zijn lans een leeuw had gedood, was er rond 1955 naartoe getrokken met zijn twee vrouwen en kinderen. Hij had er een kleine gemeenschap van Bembe aangetroffen, die maniok en bonen verbouwden en joegen op apen en everzwijnen in de omringende bossen. Nadat hij vriendschap had gesloten met hun chef, waren de anderen gekomen, tot ze met een honderdtal waren.

Zijzelf werden *Banyarwanda* – volk van Rwanda – genoemd, omdat ze daar oorspronkelijk vandaan kwamen, al waren sommigen uit Burundi gekomen. Dat was in de tijd vóór de *Ababirigi*, zoals zij de Belgen noemden, toen er nog geen grenzen waren en hun voorouders westwaarts trokken op zoek naar betere wei-